

תמלול פרק - זהות ממוקפת. על חשיבות הנרטיב בפיתוח זהות מקצועית - ד"ר שרון רחמים

מתוך ההסכת הכלה למעשה מבית היוצר של אגף בכיר חינוך יסודי מוריה טלמור, מנהלת את היחידה לטיפול בפרט משוחחת עם ד"ר שרון רחמים מנהלת מרכז פסג"ה לוד.

פתיח: מה זה הפדגוגיה של זהויות, ואיך היא משנה את הדרך שבה אנחנו מלמדים ולומדים? מה זה אייג'נסי? ואיך תלמיד יכול גם לבחור, לפעול ולהשפיע? מה זה הון תרבותי? ואיך הוא משפיע על קידום הוגנות בחינוך? איך שומעים את הקול הפנימי של התלמיד ונותנים לו מקום? מה זה אומר לפעול מתוך הוגנות? כמנהלת? כמורה? כאדם?

שלום, ברוכות וברוכים הבאים לפודקאסט "הכלה למעשה". שמי **מוריה טלמור**, ואני מנהלת את היחידה לטיפול בפרט באגף חינוך יסודי במשרד החינוך, ובין היתר מובילה גם את תחום ההוגנות בחינוך בעולם משתנה. אנחנו במהדורה מיוחדת המתמקדת בהיבטים של הוגנות בחינוך בעולם משתנה. אני מזמינה אתכם לצלול יחד איתי, ועם מומחים ומומחיות בתחום, כדי להבין מהו חינוך הוגן, ואיך המושגים Agency ו-Co-agency קשורים אליו. והפעם נדבר על הסיפור האישי, נבין למה הוא חשוב, איך הוא משפיע על העשייה החינוכית שלנו, ומה זה אומר להיות מנהלת פסג"ה שפועלת מתוך כוונה של הוגנות. מתחילים.

מוריה: "נעים מאוד, אני". האם חשבתם פעם מהו הדבר הראשון שאתם מספרים על עצמכם? והשני? והשלישי? האם זה הגיל? מצב משפחתי? תפקיד? ותק? השכלה? אולי דווקא המקום שבו גדלתם? התחביבים? החלומות? איך מציגים אתכם אחרים? במה הם מתחילים? ואיך אתם נוהגים להציג אחרים? במה אתם מתחילים? ומה זה אומר על הזהות שלכם? ומה זה אומר על הדרך שבה אתם תופסים את עצמכם? ומה זה אומר על הדרך בה אתם תופסים אחרים? ואיך הדרך שבה תופסים אתכם משפיעה עליכם? **שרון**, וואו, כל כך הרבה שאלות. הטקסט הזה נפלא. מה הסיפור מאחוריו?

שרון: וואו, שאלות ממש גדולות, אבל התשובה להן ברוב המקרים תהיה "תלוי". אנחנו תמיד הסיפור שאנחנו בוחרים לספר על עצמנו. ואנחנו גם יודעים שאין הזדמנות שנייה לפגישה ראשונה. ותמיד

סקרן אותי לראות, כשאדם נמצא בסיטואציה כזו או אחרת, מה הדברים שהוא יבחר לספר על עצמו? האם הוא יבחר לספר על עצמו מאיפה הוא הגיע? איפה הוא גדל? מה הגיל שלו? הרבה פעמים אנחנו נסתפק בקורות חיים, כמו שוויסלבה שימבורסקה אומרת: "זה יהיה תואר, גיל, מצב משפחתי". והרבה פעמים מה שלא נאמר הרבה יותר מסקרן. ויותר מזה, העובדה שזה תלוי. אם אני משנה את מה שאני מציגה בהתאם לאנשים, אז מי אני?

מוריה: אז מי את? וזה הזמן להציג אותך, דוקטור **שרון רחמים**, שכתבה את הטקסט המדהים הזה. אבל האמת היא שבדרך כלל אני מציגה, והפעם, אחרי הפתיחה הזאת, נראה לי שהכי נכון שתציגי את עצמך את...

שרון: בא לי להגיד לך "תלוי". כי את מתחילה איתי עם השאלה המורכבת מכולן, ומאחר וזה תלוי בסביבה ובמקום ובחיבורים, אז אני אציג את עצמי כמו שהיה אולי חשוב לאימא שלי שאני אציג את עצמי: אז אני נשואה באושר לדוד. אימא לשני בנים, ואני מנהלת את מרכז הפסגה בלוד כבר חמש שנים. 25 שנים במערכת החינוך, וזה אחרי שאמרתי שאני לעולם לא אהיה מורה.

מוריה: על הצהרה הזאת הייתי מאוד שמחה לדבר איתך, אבל אנחנו נעשה את זה אחר כך, ומעניין אותי למה. אבל קודם כול אני אגיד תודה שרון, ותודה שהגעת. ואנחנו תכף נצלול לנושא שלשמו התכנסנו. אבל אני רוצה לשתף שכשקראתי את המאמר שלך "דיוקן של זהויות", שפורסם בכתב העת "קולות" של מכללת קיי, לא יכולתי שלא לנסות ולענות בעצמי על מה ששאלת. ואני אספר שאני הרבה פעמים, הייתה לי התנגדות לאורך השנים להתחיל עם הדבר המאוד טריוויאלי של "אני מוריה, ואני נשואה ל... ואני אימא ל... איקס ילדים מקסימים", שבאמת היו ועדיין ילדים מקסימים. ואני באמת הייתי רעיה ואימא, אני רציתי איזושהי זהות מبدלת, משהו שהוא שלי. אז הצגתי את עצמי בתואר המקצועי שלי, או כל פעם חיפשתי משהו קצת אחר. אבל היום מי שייכנס לפרופיל שלי בטלפון, הוא יקרא שם שתי מילים: "סבתא מוריה". ואחרי ששמעתי אותך וקראתי אותך, שאלתי את עצמי מה זה אומר בעצם. למה מה שלא רציתי לזהות את עצמי איתו אז, בחרתי לזהות את עצמי איתו היום. אז קודם כול תודה, כי זה גרם לי לאיזושהי מחשבה.

שרון: איזה כיף על המסע הזה שאת עוברת בתוך התהליך הזה.

מוריה: לגמרי.

שרון: בעבר חשבו שלאדם יש זהות אחת מרכזית, והיא זו שמגדירה אותו, ונאלצנו להגדיר את עצמנו על פי סוג זהות אחת. היום המחקר יודע לומר שאנחנו מדברים על זהות ממוקפת, שאנחנו "גם וגם וגם", וזה מאפשר לנו לבחור מה אנחנו מביאים לקדמת הבמה.

מוריה: איפה ראית את זה כשאת פוגשת תלמידים או מורים בשטח?

שרון: אז הזהות שלי מורכבת מהרבה מאוד חלקים. ואני אתחיל דווקא מהסוף: כשהגעתי לחנך כיתות "אומץ", שהן כיתות מאוד חזקות בהרצליה, ראיתי את עצמי נכנסת לכיתה, מזדקפת, ואומרת להורים: "שלום, נעים מאוד, אני דוקטור שרון רחמים". היה חשוב לי לומר את התואר שלי מאוניברסיטת בר אילן, חקרתי זהות מקצועית של מורים, ידעתי שזה הקהל וזה מה שהוא רוצה לשמוע. שנים רבות קודם חינכתי דווקא ילדים בסיכון, נוער בסיכון, וכשהייתי פוגשת את ההורים, מצאתי את עצמי באה ואומרת: "אני גדלתי בשכונה בחולון, הייתי בדיוק כמוכם, עכשיו אני במקום אחר". והבנתי שגם מי שאני מול הכיתות המצוינות, וגם מי שאני מול הכיתות המורכבות יותר – זו עדיין אני. וזה לא שזהות אחת חשובה יותר מזהות אחרת, הן באמת ממוקפות. ולמה לא להחליף? מכיוון שהמטרה הראשונה היא לייצר אינגייג'מנט (Engagement), ואנחנו מציגים את עצמנו בהתאם לקהל שעומד מולנו. חלק מזהות היא לייצר חיבור. אתה אמור להתאים את עצמך למצב. זה מורכב כשאתה מפספס.

אני יכולה לומר שבמשך שנים ארוכות הייתי אחראית מערכת, והייתי עסוקה במילוי מקום, זה היה חלק מהמהות התפקידית שלי. וכשהגעתי לראיון עבודה לפסג"ה, אמרתי בחיור למי שראיין אותי: "תקשיב, אני עם ילדים סיימתי, אני לא מתכוונת לצאת לחופשת לידה בקרוב". הוא פשוט הסתכל עליי כמעט כעוס ואמר לי: "אבל פה אנחנו מאוד אוהבים ילדים". אז יש איזשהו חיבור שאומר: אני רוצה לייצר רושם על הצד השני, אני בוחר איזה חלקים מהזהות שלי להביא, וצריך לבחור נכון, כי אם אתה לא בוחר נכון, שם מתחילה המורכבות.

מוריה: זאת אומרת, הגעתי לשלב המתאים שאני אוכל להציג את עצמי כ"סבתא מוריה", ואם היה יותר מקום בסטטוס, אז כנראה הייתי מרחיבה את זה לעוד דברים, את אומרת עם מקפים.

שרון: אולי הפוך. כשיש לנו הרבה מקפים, אנחנו יכולים לבחור. ואז אני יכולה להיות אקדמאית, ואני יכולה לבחור להיות סבתא, ואני יכולה לבחור להיות אימא. יותר קשה למי שסל הנדודים שלו יותר מצומצם. ואז לפעמים לבוא ולומר "אני רק אימא" או "רק סבתא", יכול להתפס על ידי הצד השני בצורה קצת אחרת.

מוריה: זאת אומרת, יש לי את הפריבילגיה לבחור בתוך התהליך.

שרון: נכון. אני מאוד מאוד אוהבת סיפורים, ואת מדברת הרבה מאוד על סיפורים באותו מאמר ובכלל בשיחות שלי איתך, למה חשוב כל כך לספר סיפור, ולמה זה כל כך חשוב כשאנחנו מדברים על הוגנות?

הדרך שבה אנחנו מציגים את עצמנו, והדרך שאחרים מציגים את עצמם, והדרך שאנחנו תופסים אחד את השני – זו בעצם זהות. והמחקרים היום אומרים שאנחנו לא מונעים מעובדות. אני מזכירה לך את ה"אדומים" על המזון, הם לא בדיוק גורמים לנו לבחור דברים כאלה ואחרים.

מוריה: יש בכל זאת קצת רגשות אשם.

שרון: כן, אבל חשוב לדעת שזה לא מה שמניע אותנו. הסיפור מניע אותנו, התשוקה מניעה אותנו, הסיפור שאנחנו מספרים לעצמנו מניע אותנו. ואם הסיפור הוא טוב, הוא נותן לנו כוח. אם הסיפור מורכב, הוא פוגש אותנו במקום אחר. ולפעמים אנחנו נדרשים למסגר אותו מחדש, כדי להסתכל על המציאות בצורה אחרת. סיפור הוא בעצם האופן שבה אנחנו רואים את המציאות, וההבנה שאני לא תמיד יכולה לשנות את המציאות, אבל אני יכולה לשנות את הסיפור ואת הדרך שבה אני מתבוננת עליה – היא מעניינת אותי ומסקרנת אותי.

אחת הדוגמאות הבולטות שאני אוהבת להשתמש בה היא נטע ברזילי. היא תמיד אומרת בראיונות איתה שבתחילת הדרך, לפני שהיא פרצה החוצה, התייחסו אליה כאל "קרנף". קרנף שהוא קצת מוזר, קצת אחר, קצת גמלוני. וברגע שהיא התפרסמה, היא לקחה את הקרנף הזה והיא אומרת: "נתתי לו זהות נשית, זהות של חוסן". והקרנף הופיע עבורה בעצם כמעט בכל הסרטונים שלה ובכל השירים שלה כמקום של כוח. היא פשוט שינתה את הסיפור ממקום של "קרנף שהיה מושא ללעג", למקום שהוא "מושא לכוח". וזה כוח של סיפור.

מוריה: מדהים. אני חושבת שחלק מהכוח שלנו בהקשבה לסיפור זה לא רק מה אנחנו מספרים, אלא גם מה אנחנו בוחרים לא לספר. ולא רק מה שאנחנו שומעים מהאדם, אלא גם מזהים מה הוא לא מספר. אני צודקת?

שרון: לגמרי. והמורכבות של זה היא מה שאני בוחרת לא לספר, אבל אני בכל זאת מספרת בלי מילים. זה יכול להיות צבע עור, זה יכול להיות כיסוי ראש, זה יכול להיות אופן לבוש, זה יכול להיות חיתוך דיבור, זה יכול להיות משלב לשוני. וכשאינן הלימה בין החלקים האלה, זה מאוד מורכב. מאחר וזהות היא הדרך שבה אני רואה את עצמי, הדרך בה אחרים רואים אותי, הדרך שבה אני חושבת שהם רואים אותי, והדרך שבה אני רואה אחרים. וכשיש חלקים שהם נתונים לפרשנות, הם מייצרים הטיה – גם בתוך הדימוי העצמי שלי את עצמי, וגם בדרך שבה אני רואה אחרים. ולפעמים זה בצורה לא מודעת.

מוריה: את יודעת, אני שומעת אותך ואני חושבת על חברות שלי שגדלו במושב, אני גרה בשוהם, והן גדלו במושבים ליד, הגיעו ממשפחות תימניות, והן אמרו שבמשפחה צוחקים עליהן, שהם יכולים לזהות לפי שיחת הטלפון עם מי מדברים בטלפון. וגם אמרתי שיש מושג שנקרא "חיתחות". זאת אומרת, כשמדברים איתי, אז הן פחות השתמשו בח' הנכונה, והן דיברו כמוני – מה שכנראה נקרא חיתחות. זלא תמיד הסיפור שאני מספר, גם דרך קולות והנגנה, הוא בכלל ברמה מודעת.

שרון: נכון. אבל אנחנו, כשאנחנו מתבוננים, זה מסווה – בין אם הוא מודע ובין אם לא, אנחנו מספרים סיפור. כשאני פוגשת בן אדם והוא מדבר איתי, אני כן אשים לב לאיזה משלב לשוני הוא

משתמש, באיזו שפה הוא משתמש, במה הוא בוחר להביא לקדמת הבמה ומה לא. ויש את החלקים האלה שהמציאות מחייבת אותנו להוציא. תמיד אומרת בחיך שמי שיחתוך אותי בכביש, לא יגלה שפה אקדמאית מהודקת ומעונבת – הוא יגלה את השכונה שבה גדלתי.

מוריה: הוא ימצא מקף אחר בדרך.

שרון: הוא ימצא מקף אחר. הם כולם שלי, אני מדברת על כולם בגאווה, אבל כן, הם שם. והקושי הוא כשיש זהות שהיא זהות שקופה שאת היית רוצה להסתיר. זאת אומרת, יש כמה זהויות בתוך התהליך – גלויות וסמויות.

מוריה: ואת בוחרת בכל פעם את מה שמתאים לך בצורה הטובה ביותר. נכון. אז ספרי קצת על הבית, אם את מוכנה.

שרון: כן. גם לגבי הסיפור על הבית שלי, "תלוי" את מי תשאלי. אני מספרת שגדלתי בשכונת ג'סי כהן בחולון. שכונה מאוד מורכבת, סביבה מאוד מורכבת.

מוריה: שהיום יש בה את המכללה שאני עובדת בה – מכללת "תלפיות".

שרון: ואם תשאלי את אימא שלי, היא תתעקש שגדלתי בנאות רחל.

מוריה: שזה השם של השכונה?

שרון: לא, זו שכונה שהיא ליד, שהיא נחשבת לשכונה יותר טובה. זה סיפור של מקום. וזה בדיוק כוח של סיפור. אתה יכול לחיות באותו בית, עם אותה משפחה, עם אותם הורים, והסיפור שאתה מספר לעצמך על עצמך יכול להיות שונה. ותמיד מה שחשוב לומר, שהסיפור משרת אותך. הוא יכול לשרת אותך במשהו שמקדם אותך, והוא יכול לשרת אותך כאמונה מקבעת, כשאתה לא מבקש להתמודד עם משהו אחר. כשילד אומר: "המורה שונאת אותי" – הוא מספר לי סיפור. זה לא אומר שהמורה באמת שונאת אותו, אבל זה מה שהוא מרגיש. לא יעזור לי שאני אומר לו שהמורה לא שונאת אותו. אני צריכה ללכת איתו עם הסיפור שלו, ולסייע לו למסגר אותו מחדש. המציאות היא פחות רלוונטית כשאנחנו מספרים סיפורים. הדרך שבה אנחנו מספרים סיפורים, ומה יוצא לנו מהם, היא החלק שיותר מעניין בסיפור הזה.

מוריה: ומתי הסיפור שלך השתנה ברמה האישית? היה איזה שלב שהבנת שאת רוצה להוסיף לסיפור שלך? תוך כדי או רק בדיעבד?

שרון: זה קרה לי בעיקר עם המעבר לאוניברסיטה. שמה פגשתי אנשים אחרים. התקבלתי ללימודים בבר אילן, ובעוד כולם נרגשים בקיץ שלפני המעבר ללימודים, אני הייתי עסוקה בלהאזין למוזיקה קלאסית. אני גדלתי בבית מזרחי אותנטי – הרבה מאוד ערבית, הרבה מאוד זוהר ארגוב, אום

כולתום. זו שפה שאני אוהבת, זו שפה שאני מכירה, וכשהתקבלתי ללימודים גבוהים, אמרתי: "רגע, זה לא מתאים". זו לא תרבות שמתאימה ללימודים גבוהים, זו תרבות של השכונה. אני צריכה להתאים את עצמי למשהו אחר. ולמעשה, בכל הקיץ הקשבתי לבאך ולבטהובן, ורציתי להגיע משכילה יותר בתוך הסיפור שלי לתוך הלימודים.

מוריה: זה ממש הסיפור של "תרנגול כפרות" של אלי עמיר.

שרון: ממש הסיפור של "תרנגול כפרות". אבל כשהתחלתי את הלימודים, ולמדתי סוציולוגיה ואנתרופולוגיה וספרות, אלה מקומות שאם אתה לא מביא את עצמך באותנטיות שלך – זה לא יקרה. אז ניסיתי לזמן מה להיות מישהי אחרת, אבל הבנתי בסוף שזה כוח. וכל העבודות שלי לאורך כל התואר הראשון עסקו בזהות ובבית שלי, ולמדתי להבין את הכוח שיש לדבר הזה חרף התפיסה שחשבתי שמתקיימת בחוץ.

מוריה: אני מקשיבה לך, ובראש עולות לי שורות השיר של זלדה. השיר הכל כך מוכר, הכל כך מופלא – "לכל איש יש שם". אני לא אצטט אותו בעל פה, כי אני לא זוכרת, אבל זה מתחיל ב: "לכל איש יש שם שנתן לו אלוהים ונתנו לו אביו ואמו". יש התייחסות, אם אני זוכרת, לקומתו, למזלות ולחגיו. אני חושבת שאף פעם לא התעכבתי על המושג הזה של "לכל איש יש שם" במובן הזה שאת מדברת עליו, אז זה מעניין.

שרון: לגבי "לכל איש יש שם", אני רוצה לומר שני דברים. אחד – הוא הגדרה מאוד יפה של זהות, כי הוא מדבר על הדרך שבה אני תופסת את עצמי, על הדרך שבה אני חושבת שאחרים תופסים אותי, ואיך אני תופסת אותם. הדבר השני – הוא מביא הרבה מאוד צבעים מהחיים של האדם, זה חלק ממה שמגדיר אותך. אם אנחנו מדברים על הוגנות, הרבה פעמים כשאנחנו עוסקים בחגים בכיתה, אנחנו בטוחים שאנחנו מביאים מגוון מאוד רחב פנימה, אבל זה לא תמיד קורה. אני מזמינה אותך לחשוב על ראש השנה. כשהיית מורה, ודיברתם על ראש השנה, מה היה המאכל המרכזי שדיברתם עליו?

מוריה: חוץ מהראש דג שאני אשים אותו בצד – זה תפוח בדבש, אני מניחה.

שרון: תפוח בדבש. אני רוצה לשתף שבבית מזרחי לא אוכלים תפוח בדבש – אולי היום הרבה יותר מתוך הישראליות – אבל בבתי מזרחיים אוכלים ריבת חבושים.

מוריה: לא ידעתי.

שרון: ולזה לא היה מקום בבית הספר. יש לנו איזשהו קו חיתוך שלכל תרבות יש את המאכל שלה ואת המקום שלה ואת הצבע שלה, ולפעמים במקום להגיד "אוכלים תפוח בדבש", אפשר לשאול "מה אוכלים אצלכם בבית?".

מוריה: מדהים. אני באמת לא ידעתי.

שרון: דוקטור עופר מרבך אומר שמורה באמת מכיר את הילדים שלו כשהוא יודע איך הם אוכלים את החביתה שלהם בבוקר. **שרון:** ואני מזמינה את המורים לפעמים להסתכל מה הילדים אוכלים בהפסקה. הרבה פעמים הם רצו לאכול מה שכולם אוכלים ולא דווקא את מה שאוכלים בבית.

מוריה: כי לפעמים הילדים גם מעירים על הריח, על הטעם. נכון, נכון.

שרון: ואם רוצים לייצר הוגנות זה חלק מהמגוון שצריך לתת לו מקום גם בכיתה.

מוריה: אז דיברת על מאכלים ודיברת על חגים, ובאמת אף פעם לא חשבתי על המשמעות הזאת של השיר של זלדה, של "לכל איש יש שם שנתנו לו חגיו" – השם שלי יהיה שונה ממה שאני שומעת, מהשם שלך.

שרון: נכון.

מוריה: חוויות נוספות?

שרון: כן. אני רוצה לומר שלפעמים במערכת יש תרבויות שלא תמיד מתקבלות – לפעמים מתוך בורות, לפעמים מתוך תפיסות שהן תפיסות מורכבות. חוויה שממש נוכחת אצלי היא שכיילה גדלתי הרבה מאוד בבית של סבתא – ההורים עבדו מאוד מאוד קשה – וסבתא שלי, סבתא "מאמא", דיברה חצי עברית, חצי עיראקית, סיפרה לי על שדים, ועל רוחות, ועל כל מיני דברים שקרו שם בעיראק. בחלק מהסיפורים היא סיפרה ממש על פוגרום שהתחולל בקרב יהודי עיראק במהלך מלחמת העולם השנייה.

ובתור תלמידה – אני חושבת שזה היה בכיתה ה' או ו', אני באמת לא זוכרת, אני זוכרת את השם של המורה אבל אני לא אומר אותו פה – התחלנו ככה לשוחח על הנושא, והצבעתי, סוף סוף היה לי משהו לומר בכיתה, ואמרתי: "גם בעיראק התחוללה שואה". אני לא זוכרת בדיוק את המילים, אבל אני כן זוכרת את המורה מאוד מאוד כועסת עליי, מעירה לי שאני מדברת ואומרת דברים שלא קשורים, שהם מבלבלים את הכיתה, ובפעם המיליון כנראה באותו יום, שולחת אותי החוצה.

רק כשהתחיל האינטרנט ואתה נחשף לעולמות שהם לא רק בית ספר, למדתי שהיו אירועי "פרהוד" בעיראק, ב-1941, בחג השבועות, ונרצחו מאות יהודים באותו יום. ואחד החלומות הגדולים שלי זה לפגוש את אותה מורה, ולעשות רגע איזשהו יישור קו. אני כן מברכת על ועדת ביטון שהכניסה את הנושא הזה לתוכנית הלימודים, ואפשרה לקולות נוספים בתוך החברה הישראלית להישמע ולספר את הסיפור שלהם כפי שהם תופסים אותו.

מוריה: אם את לא פוגשת את המורה, את יכולה לנסות לפגוש את אדיר מילר, ולהגיד לו שבפרק של "זיכרון בסלון" שהוא עשה ב"צומת מילר", גם שם הוא עשה את הטעות הזאת למיטב זיכרוני.

שרון: אני מסכימה. זה הגיע בהומור אבל בהומור חכם. אני חושבת שהדוגמה הבולטת יותר היא ממשפחת זגורי – אותה סדרה טלוויזיונית שהניחה בקדמת הבמה את הבית המזרחי. וכששמעת צפירה של יום השואה, האבא בפרק הזה אומר: "אני לא מתכוון לעמוד, לא מכבדים את המתים שלי, אני לא מכבד את המתים שלהם". ובעיניי זה היה איקוני לשיח על הפערים המאוד גדולים.

מוריה: אפילו עכשיו כאנחנו מדברות, יש לי צמרמורת גם אם אני לא הכרתי את הפרק הזה, את הסדרה הזאת לא ראיתי – אני אלך להשלים. אני רוצה לשאול בזהירות, אם אין סכנה גם בסיפורים לפעמים? אם הם לא לפעמים משרתים נרטיבים קיימים ומעצימים נרטיב, שנכון שנרטיב הוא נרטיב וצריכים לכבד אותו, אבל לפעמים גם צריכים אולי לשקף את הסיפור המקביל? אני יכולה להגיד שרק היום בדרך לכאן ניהלתי שיחה עם אישה ואמרתי לה שבתחושה שלי, הנרטיב שלה הוא לא נכון – זאת אומרת אני לא מתווכחת עם התחושות שלה, אבל אני חושבת שהתחושות שלה נבעו מפרשנות לא נכונה של סיפור. האם זה לא קורה לפעמים?

שרון: בוודאי שכן. תחליטי את באיזה ערוץ טלוויזיה את רוצה לצפות ואיזה חדשות את רוצה לשמוע ואיזה עיתון את רוצה לקרוא. אנחנו בסוף, כמו שאמרתי קודם, העובדות לא מעניינות אותנו. מי שלומד היסטוריה יודע שיש עובדות אובייקטיביות ויש אמת שהיא אמת סוציולוגית. כולנו יודעים שאת המשפט "אם אין לחם תאכלו עוגות" – ברור היום היסטורית שזה לא ממש מדויק. אבל האמת הסוציולוגית מנצחת ולכן העולם שלנו חי נרטיבים. השיח ברשתות החברתיות הוא שיח של נרטיבים.

אני רוצה אבל לומר ברמה של הפרט: כל עוד הנרטיב משרת אותך ומקדם אותך ומאפשר עשייה טובה וערך עצמי גבוה – כדאי להחזיק בו. כשהנרטיב מעכב אותך, מורכב, או יוצר קונפליקטים – כדאי לברר אותו ולמסגר אותו מחדש למקום שהוא הרבה יותר טוב ומיטיב עד כמה שאפשר. אנחנו לא אומרים לאדם "תבטל את מה שיש", אבל תסתכל על זה עוד פעם ותמסגר את זה מחדש כדי להתאים אותו למציאות שבה אתה חי כרגע.

מוריה: נכון. בדיוק זה. מה אנחנו עושים עם הסיפורים? דיברנו על החשיבות של הסיפור, דיברנו על זה שכל ילד מגיע עם סיפור, ועכשיו אני שואלת איך כל זה משרת אותנו כשאנחנו מסתכלים על פסג"ה או בית ספר?

שרון: אני מאמינה שבית הוא כוח. גם בית מאוד מאוד מורכב הוא כוח. מאחר ואנחנו בעצם מנהלים איתו דיאלוג כל הזמן – כולנו מעין בבושקות, מטריושקות כאלה, שכל חוויות העבר שלנו הן שם. היום אני כמנהלת פסג"ה, כשאני יושבת לשיחת ייעוץ מנהל בחדר המנהל, התחושה הראשונה שלי בשבריר השנייה הראשון היא: "אני התלמידה שהוציאו כרגע מהכיתה ומוזמנת לשיח". הייתי רוצה

שבמערכת החינוך יהיה הרבה יותר מקום גם למורים וגם לילדים לספר את הסיפור שלהם. מאחר והסיפור האישי שלנו הוא חלק מהזהות שלנו, והוא חלק מהזהות המקצועית שלנו מאוחר יותר כמורים. ואם אנחנו נהיה מודעים לרכיבים זהותיים שמניעים אותנו, נעלה אותם החוצה, נוכל למסגר אותם מחדש ככוח.

אחת הדוגמאות שאני יכולה לתת היא שבבית שלי הבינו שההשכלה היא הדרך המרכזית לשבור את תקרת הזכוכית ולייצר שינוי. ואבא שלי תמיד היה אומר לי: "תעבדי קשה, תצליחי". זה הסיפור של הבית שלי, אלו הערכים שגדלתי בהם. עבדתי מאוד מאוד קשה. וכשלא הצלחתי, אבא שלי היה אומר לי: "כנראה שלא עבדת מאוד קשה". ואם הייתי מתעקשת שעבדתי קשה, הוא היה אומר לי: "אז תקומי שעה קודם". עכשיו ולכאורה זה סיפור של בית, זה סיפור של ערכים. אבל אז הפכתי להיות מורה, ונפגשתי עם תלמידים. וגם לי בכיתה, כמו בכל כיתה אחרת, היו תלמידים עם קשיי למידה. וגיליתי שאני לא סובלנית כלפיהם, כי בתפיסה שלי – מה זה משנה? אם הם יעבדו קשה, הם יצליחו. וההורים ניסו לדבר איתי ולספר את הסיפור שלהם, ולא הצלחתי בשום שלב להכיל את הדבר הזה.

עד שהיועצת לקחה אותי לשיחה. עד אז היא נזפה בי, העירה לי על איך לעבוד עם הילדים, ונתנה לי תמיכה. אבל אז היא שאלה אותי: "איך התייחסו אצלך בבית, כשהגעת עם ציון שהוא פחות טוב?". ורק אז כל האסימונים השתלשלו למטה, והבנתי שהערכים האלה מהבית קידמו אותי ועוזרים לי, אבל אני חייבת לנהל איתם איזשהו סוג של דיאלוג, כי יש מקומות שהם גם מעכבים אותי ולא מאפשרים לי להיות במיטבי. ולכן בתוך הפיתוח המקצועי שאנחנו מקדמים בפסג"ה – לא משנה איזו סדנה זאת תהיה, לא משנה מה יהיה הנושא – אנחנו תמיד נתחיל מהחיבור לבית, מהחיבור הפנימי, מהמקום שלי כאדם, מהערכים שמובילים אותי, ורק אחר כך נקיים דיאלוג בינם לבין מה שקורה בשדה החינוכי ובתוך הכיתה.

מוריה: יש איזה שיר מקסים של יהודה עמיחי על הבית, אבל אני לא מצליחה כרגע לצטט אותו. כשהשליחים שרצים מביתו הלוך ושוב עם אותם מסרים כל הזמן. אני מניחה שאליו את מתכוונת. אני אנסה אחר כך עוד להיזכר תוך כדי. התחלת לדבר על הפיתוח המקצועי, ואני רוצה באמת שנתמקד רגע בסיפור שלך כמנהלת פסג"ה. בפרקים האחרים עסקתי הרבה מאוד בסיפור של מורה ותלמיד. אבל את לא עובדת עם התלמידים – את עובדת עם סוכני השינוי באמצע, והם המורים. ואת הגעת למרכז פסג"ה, זה לא בית ספר.

שרון: נכון.

מוריה: מה היה המפגש שלך? גם עם עיר עם אתגרים לא מעטים, במובן של ריבוי הזהויות שיש בה. הזהויות שם – הרבה מאוד מקפים לכל אדם, אבל הרבה מאוד מקפים גם בין האנשים השונים. מה הנחה אותך מרגע שהגעת לתפקיד הזה?

שרון: קודם כול המפגש הראשון שלי עם הפסג"ה היה עם החזות שלה. אמנם גדלתי בשכונה, אבל עבדתי שנים רבות בהרצליה – עיר מבוססת, עם פסג"ה עם חנייה מאוד גדולה. והגעתי למבנה שהוא מבנה לשימור, מאוד מאוד ישן, מאוד מאוד מורכב, ומנהלת הפסג"ה הקודמת החזיקה בנרטיב: "זו הפסג"ה הכי יפה בארץ". והסתכלתי מסביב, אמרתי: "וואו, זה לא הסיפור שאני רואה, זה הסיפור שאני מספרת". היום אני אומר לך שזו הפסג"ה הכי יפה בארץ, כי יש לה לב ונשמה ולא רק מבנה, אבל זה לא הסיפור.

מוריה: אני אעיד בהיבט האישי שלי, שבאמת זה אחד ממרכזי הפסג"ה הפחות אטרקטיביים, סליחה, אבל אחת הפסגות הכי יפות שיש.

שרון: תודה רבה. זה בדיוק הסיפור שאנחנו בוחרים לספר לעצמנו. והפסג"ה שפגשתי הייתה פסג"ה ממלכתית-יהודית, עם צוות מאוד מאוד הומוגני, ומענים מאוד מאוד גנריים כמקובל באותה תקופה. רק כשאני נכנסתי לפסג"ה בשנת 2020, על כל מה שמשתמע ממנה – מצד אחד היא הקורונה, שפחות ופחות אנשים מגיעים פיזית למקום, אבל בחודש מאי התחיל "שומר חומות" והאלימות בעיר השתוללה. והיא בעצם העלתה מעל פני השטח מורכבות חברתית ותרבותית אחרת. היום כבר לא מדברים על "חיים בשותפות", אלא על "חיים משותפים" – המושגים הם כל הזמן משתנים. ואז הבנתי שאני לא יכולה להיות פסג"ה בעיר מעורבת בלי להיות מחוברת לתוך העיר, ולמעשה חוללתי שינוי מאוד מאוד גדול בתוך צוות הפסג"ה קודם כול.

מאחר ויש מגזרים שונים מחוץ לפסג"ה, רציתי שיהיה להם מקום בתוך הפסג"ה. והיום בפסג"ה יש לי נציגות לחברה הנוצרית, המוסלמית, היהודית, החילונית, הדתית. ובעצם כשאני יושבת לשיחת ייעוץ עם מנהל, אני שואלת אותו איזה סוג של פיתוח מקצועי הוא רוצה בהתאמה לצוות שלו. הוא יכול לבחור שפה, הוא יכול לבחור מדריך, הוא יכול לבחור אם הוא רוצה לעשות הפרדה מגדרית, והוא יכול לחשוב אם הוא רוצה לעשות הוראה בקו (Co-teaching). ואני בעצם מאפשרת לקול של המקום ולקול של האנשים להישמע. הבחירות בסוף תהיינה מאוד גנריות, אנחנו מכירים אותן, אבל עצם היכולת לבחור בעיניי מייצרת הוגנות.

מוריה: אני מניחה שלא מדובר רק להביא ייצוג שונה, ואז זה אומר שיצרת מגמות בתוך מרכז הפסג"ה, אלא גם יצרת איזה משהו שכולם מכירים את הסיפור של כולם.

שרון: נכון. כמו שאמרתי קודם, כל מפגש של פיתוח מקצועי יתחיל בחיבור של האדם לעצמו, שזה מאוד משמעותי, וגם אנחנו כצוות עברנו מסע. עברנו מסע של לזהות מי אנחנו. זה שאני לובשת חצאית ואני מגיעה מחב"ד, זה לא אומר שאני "החב"דניקית". אני עולם ומלואו, אני סיפור מלא ושלם, כאשר יש לי ייחודיות נוספת: יש לי חברה שאני מכירה אותה טוב יותר, ואני יודעת לדייק את הצרכים שלה. אז אנחנו מעין קוסמוס כזה של אנשים שעובדים ביחד, כשהם מכירים היטב זה את

זה, ועושים הרבה מאוד כדי לאפשר לצוותים להכיר היטב זה את זה, ולעשות עבודה אחרת עם הילדים.

מוריה: אז יש כאן מגוון.

שרון: כן.

מוריה: ויש כאן סוג של שקיפות.

שרון: נכון. אז בהחלט יש מגוון מאוד רחב של אנשים, ומעבר למענים המגוונים שאנחנו נותנים לתוך בתי הספר, אנחנו גם מייצרים חומרים. יש ממש צוות פיתוח בתוך הפסג"ה, כשהחומרים שאנחנו מפתחים הם מאוד מגוונים. הם יכולים להיות על בסיס חגים ומועדים, אבל אני חושבת שאני אהיה פסג"ה יחידה שתמצאי בה יחידת הוראה על "עיד אל-בנאת" או על "חג הבסיסה". שזה משהו שהוא שונה – אתה אומר: "יש פה קולות שאני רוצה להשמיע, וחשוב לי שהקולות האלה יהיו איכותיים". יש הרבה פעמים דיון האם פסג"ה שמפתחת חומרים זה פיתוח מקצועי. ואני אומרת ש"קולות" נושא תו איכות, נותן קול ומייצר איזשהו מודלינג. יש לזה מקום, והחומרים שלנו באמת מאוד מאוד איכותיים, ומופצים ומותאמים לאנשים השונים. וזה בא מתוך מקום מאוד גדול של אכפתיות.

מוריה: את מדברת על פרח ההוגנות.

שרון: אני מדברת על פרח ההוגנות. אלו בדיוק כל הרכיבים שלו שנמצאים פה.

מוריה: ממש משמח. את מדברת על גמישות, על אכפתיות, על מגוון, על גמישות ועל איכות. בסופו של דבר את גם לא מתפשרת, ואני אוכל להגיד שבאמת החומרים מאוד מאוד איכותיים. ואני בטוחה שכל הדבר הזה גם מייצר אמון. לא רק אמון של הצוות שלך, אלא גם אמון של האנשים שבאים ללמוד בתוך הפסג"ה, שמרגישים בה בטוחים, ומעין בית. אני בטוחה שבתקופות מסוימות זה לא היה כזה פשוט, אבל...

שרון: אני מאוד מסכימה עם מה שאת אומרת, ו"אמון" היא מילה מאוד חלוצה ומאוד מאוד גדולה. בתוך האמון הזה נמצא גם הבסיס של העשייה של הפסג"ה. המקום הממלכתי הזה – שאנחנו בעצם זרוע ביצועית של משרד החינוך – ושיש לנו משימה שיש לה גם נשמה, אבל יש לנו גם משימה, זה משהו שמחזיק אותנו ביחד. אנחנו כולנו עם אותה משימה, עם אמון גדול אחד בשני ובתהליכים שאנחנו מבצעים אותם ביחד, וזה משהו שנותן הרבה מאוד כוח ומייצר את הזהות של המקום. לא רק את הזהות האישית שככה נמצאת בתוכו.

מוריה: ולכאן אני רוצה בעצם להוביל ותודה. דיברנו הרבה על הזהות האישית, ובמנדט שלך יש הרבה מאוד מקום לזהות המקצועית. איך את מחברת בין שני הדברים האלה?

שרון: הם מחוברים באופן אינהרנטי, כפי שהם. לזהות מקצועית יש בעצם שלושה רכיבים: רכיב אחד הוא תפיסות, עמדות, ערכים – שהם מוזנים הרבה מאוד ממי אנחנו כבני אדם. ובתוכה יש את הפרקטיקות, את "איך אני עושה את הדברים" ואיך אני עובדת, שזה בעצם הכשירויות. וכשירויות הן ידע, מיומנויות וערכים. אז הם עושים גם מהם התכתבות עם מי אני כאדם ואיך אני רואה את המציאות, וממקום של חוויית מסוגלות. אי אפשר לדבר על פיתוח מקצועי, על התפתחות מקצועית, מבלי לדבר על רכיבים של זהות אישית. אנחנו סוג של מטרוישקות, שבעצם הילדים שהיינו והבית שלנו באים לידי ביטוי בדרך שבה אנחנו מלמדים את התלמידים שלנו.

ובזמן שאנחנו עושים פיתוח מקצועי, המקום הזה צריך לבוא לידי ביטוי, לצד הכלים הפרקטיים והפדגוגיים שאנחנו לומדים אותם בתהליך הלמידה. מורה צריך לעשות מעין דיאלוג אישי בין העולם המקצועי שלו לעולם האישי שלו, ולהבין שזה לא תהליך נפרד אלא משהו שמתחבר, אבל זה דורש שיח פנימי. וזה בדיוק מה שאנחנו עושים בפסג"ה – שבכל מפגש עם הפסג"ה אנחנו נזמן את השיח הפנימי הזה. הוא דומה מאוד אגב לתפיסה של הלוגותרפיה שאומרת: "זה לא מה אתה מלמד, אלא למה אתה מלמד". והשאלה של ה"למה" היא שאלה של זהות בעיניי. מה הכוונה שלי כשאני מלמדת? איזה ילד אני רוצה שיצמח מתוך הכיתה שלי? איזה ערך יהיה לו מבחינת הערך העצמי שלו? ומה ה-Add value שיהיה לו בחוץ כשהוא יוצא החוצה? ולא דווקא התוכן או המיומנות הגנרית שאני מלמדת באותו מקום.

מוריה: את מלמדת את המורים לשאול שאלות אחרות, או שפות, ואת שואלת אותם גם שאלות אחרות.

שרון: נכון. כשהבית הוא המקום המרכזי שמהווה עבורי עוגן לאותן שאלות. הרבה פעמים, אני אתן ככה דוגמה: הרבה פעמים כשיש ילד שיש איתו בעיות של משמעת, אנחנו עסוקים בבעיית המשמעת, אנחנו עסוקים בדיאלוג שהיה לו עם הילד שהייתה לו איתו בעיית משמעת או עם המורה. אני אלמד את המורה לשאול שאלות על הבית, על ההתייחסות שלי לבית, איך זה בא לידי ביטוי שם, אם יש דמויות מרכזיות בבית שהוא יכול להפיק מהן כוח ולנהל איתן איזשהו דיאלוג, והמפגש הזה מייצר הרבה מאוד עוצמה אצל הילד. אתה יכול לשבת בשיעור ויהיה ויכוח שלם אם יש אלוהים או אין אלוהים. אם המורה יתחיל לתת תשובות מדעיות, או ייתן תשובות דתיות, יהיה לו מאוד קשה להתחבר לילד. אבל אם הוא יאפשר לילד לבטא את מה שהוא רוצה לבטא, ולבטא את הסיפור שלו ואת הקול שלו – אני חושבת שהחיבור יהיה הרבה יותר משמעותי והרבה יותר אותנטי למה שקורה שם בתוך השיעור.

מוריה: אני אספר שהשתתפתי השבוע בימי למידה מרתקים של "השקפה". תמיד אני נהנית להיות שם, ונחשפתי לספר שלא הכרתי שנקרא "Street Data". והספר הזה הוא של שתי חוקרות – שיין ספיר וג'מילה דאגן. מן הסתם לא הגיתי את השם שלהן נכון, אני מתנצלת. ומהמעט שלמדתי – אני

מזכירה, נחשפתי השבוע – כל הפרק הראשון עוסק בשאלה הזאת של "האם אנחנו שואלים שאלות נכונות?". והעיקרון המרכזי בפרק הזה זה שצריך לא רק להקשיב לקול של התלמידים, אלא גם להעמיד את החוויות שלהם כבסיס להתארגנות מחדש של כל מערכת החינוך, לא רק של שיעור אחד כזה או אחר. וכדי שנוכל לעשות את הדבר הזה, אנחנו צריכים להסתכל פנימה ולזהות מה יש בתוכנו ואיזה נקודות עיוורון יש לנו, שלא לומר הטיות לפעמים.

ועל פי הפרק הזה, ממה ששוב הבנתי מהמעט שקראתי, כדי לבנות מערכת אחרת אנחנו צריכים קודם כול לשים את התלמידים – ואני אגיד גם את המורים – במרכז השיח ובמרכז העשייה. לא כנתון, אלא כשותפים. להישען על הסיפורים שלהם, להישען על החוויות שלהם, להישען על הצרכים והקולות שלהם, בעיקר עבור אלו שלא שומעים את קולם באופן שכיח.

שרון: אני מאוד מסכימה עם מה שאת אומרת, והפירוט הזה שנתת לספר הוא בעצם הגדרה של מהי "פדגוגיה נרטיבית". פדגוגיה נרטיבית מזמינה את התלמיד, מזמינה את המורה, מזמינה את מי שעובר הכשרה לספר את הסיפור שלו, ולמצוא את החיבור בין הסיפור שלו לבין האופן שבו הוא תופס את המקצוע שלו ואת המקום שלו בתוך תהליך העבודה, וזה חיבור שהוא בעיניי מרתק. הוא חושף תפיסות, עמדות, ערכים. אני רוצה לתת דוגמה שאולי מי שמאזין לנו יוכל לעשות גם הוא: יש ערכת קלפים שקוראים לה "עצות של סבתא", שנאספו מכל מיני סבתות. בנתה אותה עינת אלעזר, אבל זה לא העניין. הרבה פעמים אנחנו חושפים אותה בפני חדר המורים, ומאפשרים למורים לבחור עצה של סבתא שמדברת אליהם או אומרת להם משהו.

בשלב הבא אנחנו מבקשים לשאול אותם מה העצות שהם היו רוצים להשאיר לילדים שלהם, או לילדים בכיתה – לאו דווקא הילדים הפרטיים – והם מעלים את הדברים. ובשלב הבא אנחנו אומרים: "אז איך אתה כאיש מקצוע מביא את העצה של הסבתא הזו לידי ביטוי?". והרבה מאוד תובנות עולות בעקבות התהליך הזה, כי אנחנו חיים על פי הדברים האלה, על פי הסיפורים האלה, על פי הסבתות האלה, על פי תפיסות העולם שלנו. ועד שאתה לא מביא אותם לקדמת הבמה, אתה לא יודע לתת להם שם. ברגע שנתת להם שם והם באים מתוך הסיפור, הם פוגשים אותך לא רק בראש אלא גם בלב. והחיבור הזה יוצר מורה שהוא יותר אותנטי, יותר מחובר לעצמו, יותר מחובר לתלמידים שלו, ואני חושבת שבמיוחד בעידן הטכנולוגי הזה שאנחנו חיים בו היום, יש לזה ערך מאוד מאוד גדול.

מוריה: אני רוצה להוסיף, ושוב בהקשר לאותו ספר ולאותה סדנה שחוויתי, שכל הסיפור שאנחנו מספרים על אדם מבוסס נתונים. בסוף פגשתי אותך, שאלת אותי שאלה, עניתי לך – זה נתון שמצטבר אצלי לאיזושהי תפיסה של מי זו שרון במקרה הזה. זה כל הזמן איזושהו חישוב מסלול מחדש, והשאלה היא הרבה פעמים, וזה מה שנאמר גם בספר: מה אני שואלת בתוך התהליך הזה. והאמירה שבסוף הנתונים, ההבנה הזאת שכל דיאלוג כזה הוא עוד נתון שאני צריכה לאסוף אותו כדי

להכיר את התמונה השלמה של הילד, ובכלל שיש נתונים שאני לא אאסוף, וגם לזה אני צריכה להיות מודעת.

ומדברים על זה שחשוב שהנתונים יהיו גם אנושיים ולא רק נתונים מספריים. חשוב שהנתונים האלה יוכלו להיות "משחררים" – זאת אומרת כשאת הצבעת אז בסיפור של השואה, זה היה אמור להיות נתון משחרר עבורך, מה שלא קרה בסוף. ובעיקר הם אומרים שנתונים יכולים להיות גם "מרפאים" – זאת אומרת שאם הילד יודע שאני לוקחת בחשבון את הנתונים האלה בתוך ההסתכלות שלי עליו, אז הוא מרגיש שהוא מגיע מאיזשהו מקום של ריפוי.

שרון: אני חושבת שזה לא חשוב רק מה שהילד מספר – יש לזה משמעות מאוד מאוד גדולה – אבל המשמעות היותר גדולה היא ההדהוד שהוא מקבל מתוך הדבר הזה. צריכים לייצר יחסי אמון מאוד מאוד גדולים כדי שהוא יוכל להביא את עצמו באותנטיות, וכמו שאמרתי קודם, זה יכול להיות בעל כוח של ריפוי, ובלבד שיתקיימו שני תנאים: אחד – שאני אדע כמאזינה שאני מקשיבה לסיפור, ולסיפור יש הרבה צדדים. ואני צריכה להבין שזה הצד של הילד שמספר את הסיפור. ואחרי שאני מבינה שזה הצד של הילד שמספר את הסיפור, אני צריכה לשאול את עצמי, לפני שאני נוגעת בו: "מה הסיפור הזה משרת אצלו?".

ואם הסיפור הזה מעניק לו כוח, אני אחפש בתוך הסיפור הזה את נקודות האור ואת החוזקות. ואם הסיפור מרפה את ידיו או מקשה עליו – שזה החלק הלא-מרפא – אז אני לא אבטל את הסיפור או אגיד לו "לא חשוב" או "לא משמעותי", אלא אני אנסה לחפש בתוך הסיפור הזה את הכוחות ולמסגר אותם עבור הילד מחדש, ואז להפוך אותו לסיפור של כוח.

מוריה: אני רוצה לומר בהקשר הזה ש... "מרפא" ו"מרפה".

שרון: לגמרי. יפה, משחק המילים מאוד יפה. בעלי שאל אותי פעם: "תגידי שרוני, אם לא היית משכילה, מנהלת פסג"ה, האם עדיין היית מספרת את הסיפור שלך כמו שאת מספרת אותו היום? האם היה מקום לשכונה? האם היה מקום לבית?". כי יכול להיות שאם היית נשארת שם, זה לא היה מקום שהיית כל כך גאה בו. ואני לא תמיד יודעת לענות על השאלה הזו. יכול להיות שהוא באמת צודק, יכול להיות שלא היה לי את האומץ לספר את הסיפור הזה.

בדיעבד אתה מסתכל על דברים שקרו לך, וממקור של חולשה הם הופכים למקור של כוח. ואני חושבת שזה היה המסע שלי – כי אתה יכול להישאר בשכונה ולהישאר בקשיים, ולומר: "לא התקדמתי בחיים, לא עשיתי כלום, השכונה ממש עכבה אותי". ואתה יכול להתקדם ולעשות דברים ולומר: "השכונה הייתה כר פורה ללמוד הרבה מאוד דברים". אני אומרת שהייתי מורה מצוינת לנוער בסיכון כי באתי מאותו מקום. פתאום זה הפך להיות למשהו מאוד משמעותי בשבילי. אבל אם אין

משהו במציאות, או בהדהוד מולי, שהופך לי את החוויה הקשה למקור של כוח – לא יהיה ריפוי. היא בדיוק תהיה המקום שמרפה את ידיי.

ולכן צריך לשים לב לסיפורים ולהתייחס אליהם ברגישות מאוד גדולה, ולחפש בתוכם כל הזמן לא את עצמנו, אלא את מי שמספר את הסיפור, ולעשות את זה עבורו. זה קצת תהליך פסיכולוגי אני חושבת. אז אני לא רוצה שהמורים יהיו פסיכולוגים, אבל שיהיו להם הכלים הבסיסיים לייצר שיחה אישית איכותית. לייצר שיחה אישית איכותית עם הורה – יש לזה הרבה מאוד כוח.

מוריה: אני חשבתי, עד לפני שני משפטים, שהדבר הנכון הזה כשאני שומעת סיפור של מישהו, זה למצוא את הסיפור של עצמי ולראות איפה הנקודות נפגשות. את אומרת משהו אחר לגמרי.

שרון: נכון. אני חושבת שגם החיבור הוא חשוב, בוודאי, אבל זה לא הנושא. כשאני מספרת לך סיפור, אני המרכז. זה א'-ב' של הקשבה, נכון? למרות התהליך הפנימי שאנחנו מחוללים. ואם אנחנו עושים אותו באמת עם שותף שיח, עם איש צוות, או עם ילד או עם הורה, או בכלל בתוך הפיתוח המקצועי – האדם שנמצא מולי הוא רגע אחד ה"בצל" הזה שאני רוצה לקלף אותו ולראות מאיפה הסיפור הזה בא.

מוריה: סבא וסבתא שלי, שגרו בתל אביב בשכונת פלורנטין, עלו עוד טרום השואה מהונגריה. שפה דיברו בקושי, הגיעו מציונות. אימא שלי כבר נולדה בארץ. סבא שלי היה חולה לב הרבה מאוד שנים, עבד בעירייה. יש את הסיפור שאימא שלי הייתה מגיעה איתו עם ה"פנקס האדום", לבקש שייתנו לו עבודה. ילדה בת שמונה, בת תשע, בת עשר. והוא עבד כמנקה רחובות. ולאימא שלי לא היה תואר שנים. היא השלימה כל מיני תעודות. תחום הלימוד היה מאוד חשוב לה.

ובשלב מסוים, כשמדי פעם סיפרתי, שאלה אותי מישהי מהעבודה: "למה את מספרת את זה כל הזמן? למה את חוזרת לדבר הזה ולא לעובדה שהיום יש לך תואר כזה וכזה, או אחים שלך, או הילדים שלך?". ואני חושבת שהסיפור הזה נותן לי כוח מתוך ההבנה. ואולי גם כדי שזה לא יתפס... תופסים אותי ורואים איזשהו סיפור שאולי הוא לא הסיפור הנכון, והיה חשוב לי הרבה פעמים להעמיד דברים על דיוקם. אני עוד צריכה לחשוב על זה. זה באמת מאוד מעניין.

דיברנו על הזהות האישית, ודיברנו על הזהות המקצועית, ועל ההבנה של החיבורים ביניהן, והחשיבות. ושוב, אנחנו חוזרים הרבה למורים שחשוב לייצר אצלם את ההבנה של החיבור, ועדיין להפוך אותם להיות מורים מאוד מקצועיים, נקרא לזה. אבל את הזכרת בחומרים שלך שקראתי גם את ה"זהות הלוקלית". מה זה אומר?

שרון: אני יכולה להתייחס למה שאמרת קודם?

מוריה: בטח.

שרון: אז אני רק רוצה להתייחס אליה במשפט: המסע הפנימי הזה שאת עוברת בדיאלוג עם אבא, עם אימא, עם הבית, עם העלייה – בעצם הוא זה שמאפשר לך לומר "אני מוריה טלמור, ואני סבתא". אני חושבת שזה משהו שמעניק כוח, שמאפשר לנו לבחור את הדבר הזה. בלי המסע זה מאוד קשה. זה מצמצם. אנחנו יכולים לצמצם את עצמנו, כי יש לנו הרבה הרבה הרבה מעבר לזה.

מוריה: כי אני גאה במסע הזה?

שרון: כי זה מסע שנחשב כמסע מכובד וראוי להערכה, על אף וחרף. וזה הסיפור שלך. מסע לפעמים יכול להיתפס בפני אדם אחד כפחות מוצלח, אבל בפני מי שחווה אותו – כחווייה הגדולה ביותר בעולם. אנחנו הסיפור שאנחנו מספרים לעצמנו על עצמנו.

מוריה: וזה משפיע על הדרך שבה אנחנו פועלים?

שרון: משפיע על הדרך שבה אנחנו פועלים. גם בעולם המקצועי שלנו. גם במקום המקצועי וגם במקום האישי. לגמרי.

ושאלת אותי על זהות לוקלית, ואני חושבת שלאורך כל השיחה בינינו שזורות הרצליה ולוד. וחולון – מקום ילדותי; הרצליה – המקום בו עבדתי שנים רבות; ולוד – כמקום שבו אני עובדת כרגע. ולא נזכיר את מקום מגוריך, שהוא דומה למקום מגורי, שגם הוא עולה בפני עצמו.

מוריה: נכון.

שרון: זה מעיד רגע על החשיבות של המקום הלוקלי. תמיד מצחיק אותי שאתה פוגש בן אדם חדש, והוא מתחיל את המשפט ב: "אני מתל אביב, במקור מירושלים", עם גאווה יחידה מאוד גדולה. וואו, איזה מקום חשוב ומשמעותי יש למקום שבו אנחנו צומחים. אבל זה הרבה מעבר לזה. וכדי להסביר קצת את החשיבות של הלוקליות בעיניי – ניסית פעם לעצור ולחשוב על ההבדל בין תקווה לאופטימיות?

מוריה: לא.

שרון: שזה מעניין. הרבה פעמים אנחנו משתמשים בכל מיני מילים, ולא דווקא יש להן משמעויות. אז שמעתי הרצאה של עידן טפירו, הוא אמר דבר מאוד יפה: הוא אמר שאופטימיות זו היכולת שלנו להתבונן על חצי הכוס המלאה, ולראות את הטוב שבה ואת המלא שבה ואת העושר שבה. ותקווה זה הצורך, הרצון והמשמעות במילוי חצי הכוס הריקה. זה עניינה אותי מאוד החלוקה הזו כשמדברים על זהות מקצועית: האם אני אדם שהוא יותר אופטימי? או האם אני אדם שיותר מקדם תקווה?

אז הרבה פעמים, כמו כל התשובות שאנחנו אומרים פה, זה יהיה "תלוי", וזה יהיה גם וגם, ועדיין יש לנו נטיית לב. ושני המושגים האלה עזרו לי להסביר קצת משמעות של לוקאליות. יש מקומות, בדרך

כלל מקומות מבוססים וחזקים – אני מצטערת על הסטיגמטיות, אבל נרטיבים במהותם הם סטיגמטיים, אז אני משתמשת בהם רגע בהכללה – יש מקומות שבמהותם הם מקומות של "תקווה", שמקדמים מצוינות, עסוקים במילוי הכוס הריקה כל הזמן, שואפים כל הזמן קדימה, בודקים מה עוד צריך לחבר ולעשות.

ולעומת זאת, יש מקומות של "אופטימיות", ששם אני מוצאת יותר תפיסה של הישרדות, שכמו קו המים על הכוס, נמצאת תקרת הזכוכית מעליו. זה אומר שהמצב הוא טוב, אנחנו עובדים, "שימי לב מהילדים האלו, ביחס לזה הצלחנו מצוין, תגידי תודה שהוא בכלל הגיע לתוך בית הספר". ואתה מוצא את הפער הגדול הזה בין מקומות שהם מקומות של תקווה, ומקומות שהם מקומות של אופטימיות. ולכן יש משמעות מאוד גדולה למקום – גם בתפיסה הרחבה שלו, אבל גם בתפיסה הארגונית.

מי המורים שילמדו אצלי בבית הספר חמש יחידות מתמטיקה, ומי המורים אצלי בבית הספר שיעבדו עם התלמידים היותר חלשים? מה אני אבחר לשים ב"חלון הראווה" של בית הספר? האם את העבודה עם הילדים שיותר קשה להם, ואני אדבר על הכלה וצמיחה, או האם אני אבחר לשים את המצוינות? הרבה פעמים זה יהיה גם וגם ועדיין תהיה נטיית לב לבית הספר, ולכן למקום יש משמעות מאוד מאוד גדולה. וכאשר יש הלימה בין מי שאתה והתפיסות שלך למקום העבודה שלך – ברמה הכי בסיסית של כיתה וברמה הרחבה יותר של עיר – יהיה לך הרבה יותר קל לממש את עצמך. ברגע שיש התנגשות, זה הרבה יותר מורכב. אני פגשתי את זה אישית בבית הספר שבו עבדתי.

מוריה: דיברת על תקווה. ושוב, אני אחזור לאותו ספר שלמדתי השבוע. זה אחד הדברים שאני נתקלת בידע ואני כמו, סליחה על הביטוי, "מעלת גירה" – אני כל הזמן חושבת עליו, עד שאני מרגישה שהוא הופך להיות בבעלות שלי.

שרון: ככה מייצרים מיומנות.

מוריה: ככה מייצרים מיומנות. ומדברים שם על "תקווה מעזה", והם אומרים שתקווה זה לא להסתפק בפשרות, להאמין שהשינוי אפשרי, ולפעול מתוך מחויבות עמוקה למה שיכול וצריך להיות, אם אני זוכרת במדויק. זה ממש מתאים למה שאת אומרת.

שרון: מדויק לחלוטין. לא משאירה את האופטימיות כבודה במקומה מונח, אבל הייתי רוצה לראות יותר ויותר תקווה בתוך מערכת החינוך שלנו.

מוריה: אז אנחנו לפני סיום. אמרת הרבה מאוד דברים חשובים היום, אבל אם היית צריכה לבחור רק דבר אחד שמי שמאזין לנו עכשיו ייקח איתו, מה זה היה?

שרון: אני רוצה לסיים במדרש מ"בראשית רבה", ואם זה בסדר שאני אקרא אותו.

מוריה: בטח.

שרון: "תלמיד אחד היה יושב לפני רבי יוסי. היה רבי יוסי מסביר לו, ולא סבר. אמר לו: למה אין אתה סובר?". זאת אומרת, יש לנו רב שיושב מול תלמיד ומנסה ללמד אותו, והתלמיד לא ממש פנוי לתלמידה. ואיזה כיף שיש מורה שרגע אחד עוצר ושואל: "למה אתה לא לומד?". "אמר לו: שאני גולה ממקומי". "אמר לו: מאיזה מקום אתה?". "אמר לו: מן גבות שמאי".

זאת אומרת, הילד אומר לו: "אני לא פנוי לתלמידה, מאחר ואני מרגיש גולה מהמקום שממנו באתי". אז אני לא אקרא אותו עד הסוף, כי בעיניי זה מה שחשוב בתוך המקום הזה. יש לנו תלמידים שמרגישים בכיתה גולים מארצם, יש מורים שבחדר המורים מרגישים גולים מארצם, ויש לנו גם חברים ואנשים בינינו שגולים מארצם. ואני חושבת שאם נטה אוזן לנרטיב שלהם שמלווה אותם, אנחנו נוכל לייצר דרכו – דרך העיבוד שלו, או המסגור מחדש שלו, או רק בעצם מההקשבה – נוכל לייצר חיבור הרבה הרבה יותר עמוק, ולשנות את הגלות הזו לשייכות.

מוריה: לחבר את זה לערכים, לערכות שדיברת קודם.

שרון: לגמרי. ואני רוצה לקחת את המילה "חיבור". אני מאמינה שצריך להתחבר כדי להוביל. לא משנה באיזה מקום אתה נמצא. קודם כול, אדם צריך להיות מחובר לעצמו – לערכים שלו, לבית שלו, לתקוות שלו, לשאיפות שלו, לחלומות שלו, וגם לפצעים שלו. על מנת שהוא יוכל להתחבר לאנשים אחרים – לפצעים שלהם, לחלומות שלהם, לזהויות שלהם. ורק אחרי שנוצר חיבור כזה, יש באמת יכולת של הובלה. יש משהו שנמצא מתוך אותנטיות, מתוך זהות, מתוך שייכות, מתוך קיימות, מתוך נוכחות, שמאפשר לנו לעשות את הדברים אחרת. וכל הרעיון של הפודקאסט הזה – שלא יהיו לנו לא מורים, ולא ילדים, ולא פרטים שירגישו גולים מארצם.

מוריה: תודה רבה, שרון. זאת הייתה שיחה מרתקת. אני רוצה לסגור מעגל ולסיים עם השיר של יהודה עמיחי: "אדם יוצא מבית והבית אינו יוצא מן האדם. הוא נשאר על קירותיו ועל התלוי בהם ועל חדריו ובדלתותיו הנסגרות בזהירות, או כי הבית מתרחב והולך ונעשה לדרכים שבהן יילך זה שיצא מן הבית".

אני גם אספר שבעקבות השיחה שהייתה לי איתך המקדימה, ובקריאת החומרים, אני יוצאת למפגש מסכם עם המדריכות שלי ואנחנו הולכות לשוק מחנה יהודה. ובמקום לתת להן משימות שם של כרטיסיות שיקנו דברים שקשורים לעולם המקצועי רק, רשמתי להן משימות של: "תמצאו את המאכל שמתחבר לריח של הבית, שמעורר בכם חוויה מסוימת". פתאום נהייתה תשוקה להכיר את

המדריכות, למרות שחלקן אני מכירה הרבה שנים, בהיבטים שמעולם לא ידעתי. אז אני רוצה להגיד תודה אישית.

שרון: ואני אחזיר לך בהמלצה – תדאגי שיהיה טישו.

מוריה: אני אדאג.

שרון: ואני ממש מודה לך שהזמנת אותי לפה. אף פעם לא עשיתי פודקאסט, זה מעניין, זה מרתק, ואני מקווה שזה יעניין גם את מי ששומע אותנו.

מוריה: אני בטוחה. ולפני שנסיים, חשוב לי להזכיר לכם ולכן, שההוגנות, כמו גם ההכלה, מתקיימות בראש ובראשונה בתוך הכיתה. והמשאב הכי חשוב, הכי יקר, הכי משמעותי במערכת החינוך, הוא המורים והמורות וצוותי ההוראה שלהם. תודה לגברת חנה ללוש, מנהלת אגף לחינוך יסודי, על ראיית ההוגנות כערך מרכזי בחינוך, ותודה לכל צוות מט"ח. ותודה לכן ולכם, מאזינות ומאזינים, שהצטרפתם לעוד פרק של "הכלה למעשה". כל החומרים על הוגנות בחינוך מחכים לכם ולכן בתיאור הפרק. ניפגש בפרק הבא.
